

nu ortaya çıkar. Bugün öğretilerde egemen olan fiile egemenlik teorisine göre tipik olayın gelişimini dizginleyebilme durumunda olan kişi fâil sayılmaktadır. Suça katılan kişi fiil üzerinde egemenlik kurmuş değilse yardım etme söz konusudur. Takasirli suçlarda tipikliğin gerçekleşmesi sonucuna yol açan özen yükümlülüğünü ihlâl eden herkes tek başına fâil gibi kendi fiilinden sorumludur. "Başkasının fiiline katılma" anlamına gelen iştirak azmettirme ve yardım biçiminde ortaya çıkmaktadır. Azmettirme suç işleme düşüncesi bulunmayan başkasında bu düşüncüyü uyandırmak demektir. Yardım etme ise "azmettirme ve fâillik dışında kalıp hukuksal yararın ihlâlini mümkün kılan veya kuvvetlendiren, fiilin işlenmesini kolaylaştıran yahut güvence altına alan, asıl fiilin işlenmesine yönelik her türlü nedensel katkı" anlamına gelmektedir.

İslâm hukukunda başından itibaren ceza ehliyeti sadece canlı ve mükellef olan insanlar için söz konusu olup bu konuda fıkıh tarihinde tartışma yaşanmamıştır. Fıkıh literatüründe ceza hukukunun diğer genel hükümleri gibi iştirak konusu da ayrı başlık altında incelenmez. Bununla birlikte iştirak kavramı suçun oluşmasında sebep-sonuç ilişkisi, mübâşeret ve tesebbüb, azmettirme ve yönlendirme, ikrah, cezalandırmada şahsîlik gibi ceza hukukunun temel konularıyla yakından ilgili olduğu için bu kaynaklarda her bir suç ve ceza ele alınırken genellikle iştirak konusuna da değişik yönleriyle temas edilir. İslâm hukukçuları suçun işlenmesinde hangi tür fiilin ve fâilin etkin olduğunu, dolayısıyla cezayı belirlemede suçun doğrudan işlenmesi (mübâşeret) ve işlenmesine sebebiyet verilmesi (tesebbüb) ayırımı yaptıklarından suça iştirakin de bu ikili ayırım içinde düşünülmesi gerekir. Adam öldürmede mübâşir şeriklerin nasıl cezalandırılacağı tartışması esnasında fakihlerin "tevâfuk" ve "temâlû" (tevâtu, ittifak) adını verdikleri iki ayrı durumdan söz etmiş olmaları dikkat çekicidir. Tevâfuk, suç ortakları arasında önceden bir anlaşma bulunmayıp âni gelişme sonucu her birinin diğerinden bağımsız şekilde aynı suça yönelmesi halidir. Fakihler bu durumda kural olarak her fâilin kendi fiilinden sorumlu olacağını söyler. Ancak Hanefîler'le diğer mezhepler arasında kastı ve mübâşereti tesbitte farklı ölçütler kullanılır. Temâlû yoluyla iştirak ise suç ortaklarının önceden anlaşarak ve suç esnasında bu iradelerini devam ettirerek suçu işlemeleri halidir (Abdülkâdir Üdeh, I, 357-361).

2. Mağdur. Ceza ilişkisinin pasif tarafını suçtan zarar görenler oluşturur. Bütün suçlar bakımından suçun ilk ve zorunlu zarar göreni devlet ve toplumsal düzendir. Suçun işlenmesiyle birlikte toplum düzeyini bozulduğundan bunun tekrar eski haline getirilmesi devlete ait bir görevdir. Bununla birlikte suçla korunan hukukî yararı zedelenen gerçek ve tüzel kişiler göz ardı edilmemelidir. Geniş anlamıyla mağdur kavramı bütün zarar görenleri kapsarsa da dar anlamıyla suçtan zarar gören gerçek kişileri ifade eder. Hukuk düzeni mağdura ve suçtan zarar görenlere bazı haklar tanımlar. Meselâ soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlarda şikâyet hakkı suçtan zarar görene ait olup bu suçlarda mağdur isterse uzlaşma yolunu açabilir; hukuka uygunluk sebebi oluşturan rıza ancak mağdur tarafından açıklanabilir. İslâm hukukunda değişik suçlar incelenirken hak tasnifi esas alınarak suçtan zarar gören bireyin rıza, şikâyet ve af gibi irade açıklamalarının etkisi geniş biçimde işlenmiştir (a.g.e., I, 98-100, 444-446; M. Selim el-Avvâ, s. 88-94).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Beyrut 1398/1978, s. 219; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâki, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, VIII, 327; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebyînu'l-hakâ'ik*, Bulak 1315, VI, 97; Uğur Alacakaptan, *İngiliz Ceza Hukukunda Suç ve Cezaların Kanuniliği Prensibi*, Ankara 1958, s. 77-79, 112-117; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedîd*, Dimaşk 1387/1968, II, 631-639; Abdülazîz Âmir, *et-Ta'zir fi ş-şer'ati'l-İslâmîyye*, Kahire 1969, s. 52; Hilmi Ergüney, *Türk Hukukunda Lügat ve İstihlâlar*, İstanbul 1973, s. 85; Abdülkâdir Üdeh, *et-Teşri'ü'l-cinâ'iyyü'l-İslâmî*, Kahire 1977, I, tür.yer.; M. Ebû Zehre, *el-Cerime*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), tür.yer.; Fikrî Ahmed Ukkâz, *Felsefetü'l-ukûbe fi ş-şer'ati'l-İslâmîyye ve'l-kânûn*, Cidde 1402/1982, s. 35-37; M. Selim el-Avvâ, *Fi Uşûli'n-nizâmi'l-cinâ'iyyi'l-İslâmî*, Kahire 1983, tür.yer.; Abdülfettâh Hıdır, *el-Cerime ahkâmühe'l-âmmie fi'l-it-ticâhâti'l-mu'âsıra ve'l-fikhi'l-İslâmî*, Riyad 1405/1985, tür.yer.; Abdülazîz el-Hayyât, *el-Mü'eyyidâtü't-teşri'iyye*, Kahire 1406/1986, s. 23-33; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mevsû'atü'l-cinâ'iyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, tür.yer.; Sulhi Dönmez – Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbîkî Ceza Hukuku*, İstanbul 1994, tür.yer.; Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul 2003, s. XIII, 419; Mahmûd Necîb Hüsnî, *el-Fikhü'l-cinâ'iyyü'l-İslâmî*, Kahire 1427/2007, tür.yer.; Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, Ankara 2007, tür.yer.; Mehmet Emin Artuk v.dğr., *Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, Ankara 2007, tür.yer.; Bahri Öztürk – Mustafa R. Erdem, *Ceza Hukuku: Genel Hükümler ve Özel Hükümler*, Ankara 2007, tür.yer.; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku: Genel Kısım*, Ankara 2008, tür.yer.; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş*, Konya 2008, tür.yer.

SUDÂ' (Benî Sudâ')

(بنو صداء)

Kahtâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Mezhic kabilesinin alt kollarından biri olan Benî Sudâ'nın soyu Yezîd b. Harb'e dayanır. Bazı kaynaklarda Sudâ', Yezîd b. Harb'in diğer adı veya lakabı olarak zikredilirken bazılarında oğlu olarak Sudâ' b. Yezîd şeklinde kaydedilmektedir. Sudâ' kabilesi Hâris, Galf, Seyhân (Sinhân), Şimrân, Hiffân ve Münebbih adıyla altı kola ayrılmaktadır. Bu altı kabilenin Mezhic'in diğer kollarından Benî Hâris b. Kâ'b ile ittifak kurduğu için Cenb diye anıldığı, Benî Sudâ'nın ayrıca Mezhic'in Sa'd el-Aşîre kolu ile ittifak yaptığı nakledilmektedir. Kabile Yemen'de San'a'nın 42 fersah kuzeyinde kenti adıyla anılan bölgede yaşamaktaydı (Yâ-kût, III, 397). Mezhic kabilesi ve kollarının Câhiliye döneminde Âmir b. Sa'saa kabilesiyle yaptığı savaşa Benî Sudâ' da katılmış, Necid bölgesindeki Feyfürrîh adı verilen yerde meydana gelen savaş iki tarafın yenişemeyip ağır kayıplar vermesiyle sonuçlanmıştır (Cevâd Ali, V, 353). Sudâ' kabilesi bu dönemde, Gatafân kabilesinin kollarından olup Tihâme'de yaşayan Benî Bagîz b. Reys kabilesinin saldırısına uğramış ve yine ağır kayıplar vermiştir (Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, XIX, 19).

Sudâ' kabilesi hicretin 8. (630) yılında İslâmîyet'i kabul etti. Bu yıl Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinin ardından Medine'ye döndükten sonra ensarın ileri gelenlerinden Kays b. Sa'd b. Ubâde el-Hazrecî'yi 400 kişilik bir seriyenin kumandanlığına getirdi. Kendisine beyaz bir sancakla siyah bayrak vererek Sudâ' kabilesi üzerine gitmesini emretti. Ancak Kays b. Sa'd'ın, Medine yakınlarındaki Kanât vadisinde sefer hazırlıkları yaptığı sırada durumdan haberdar olan Sudâ' kabilesine mensup sahâbî Ziyâd b. Hâris, Resûl-i Ekrem'in yanına geldi ve, "Ben kabilem adına geldim, onların müslüman olmalarına garanti veriyorum" diyerek askerlerini geri çevirmesini rica etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber seriyeyi yollamaktan vazgeçti. Görüşmeden on beş gün sonra Sudâ' kabilesinden on beş kişilik bir heyet Medine'ye geldi. Sa'd b. Ubâde tarafından misafir edilen heyet Resûlullah'la görüştü ve kabilenin müslüman olduğunu belirterek onlar adına biat etti. Vedâ haccında Benî Sudâ' kabilesine mensup 100 sahâbînin de hazır bulunduğu kaydedilmektedir (İbn Sa'd,

SUDÂ' (Benî Sudâ')

I, 326). Hz. Peygamber'in vefatına yakın dönemde Yemen bölgesinde bazı kabileler irtidat ettiği halde Benî Sudâ' bu hareketlerde yer almadı (Fayda, s. 118). Kâdisiye Savaşı, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi ve Tevvâbîn hareketi gibi bazı olaylarda Benî Sudâ' kabilesi mensuplarının da yer aldığı nakledilmektedir (Taberî, III, 484; V, 413; VI, 65).

Kabilesinin İslâm'a girmesinde önemli rol oynayan Ziyâd b. Hâris es-Sudâî bazı gazvelere katıldı, daha sonra Mısır'a yerleşti (Fayda, s. 113). Rivayete göre bir sefer sırasında Hz. Peygamber'in emriyle ezan okumuş, ardından Bilâl-i Habeşî gelip kâmet getirmek istemiş, ancak Resûl-i Ekrem, "Ezanı Sudâ'lı kardeşinin okudu, ezan okuyan kişinin kâmeti getirmesi daha uygundur" demiştir (Müsned, IV, 169; Ebû Dâvûd, "Şalât", 30; İbn Sa'd, I, 327). Kûfeli hadis âlimlerinden Ali b. Hüseyin es-Sudâî, babası Hüseyin b. Ali es-Sudâî ve dedesi Ali b. Yezîd es-Sudâî, Benî Sudâ' kabilesine mensup önemli isimler arasında zikredilmektedir (Sem'ânî, VIII, 40).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 169; Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kebir* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1408/1988, I, 299-300; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 326-327; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî), Kahire 1354/1936, s. 20; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 484; V, 413; VI, 65; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1407/1986, XIX, 19-20; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 413; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 39-41; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 397; el-Melikü'l-Eşref er-Resûlî, *Turfetü'l-âşhâb fi ma'rifeti'l-ensâb* (nşr. K. W. Zetterstéen), Beyrut 1412/1992, s. 125; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 286-287; Nüreddin el-Halebî, *İnsânü'l-'uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 275-277; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 371; IV, 458; V, 353; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü' kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, II, 636; Mustafa Fayda, *İslâmîyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 112-113, 118; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VIII, 557-558; Elşad Mahmudov, *Sebeb ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları* (doktora tezi, 2005), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 422-423.

CASİM AVCI

SUDAN
(السودان)

Orta Afrika'da bir İslâm ülkesi.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

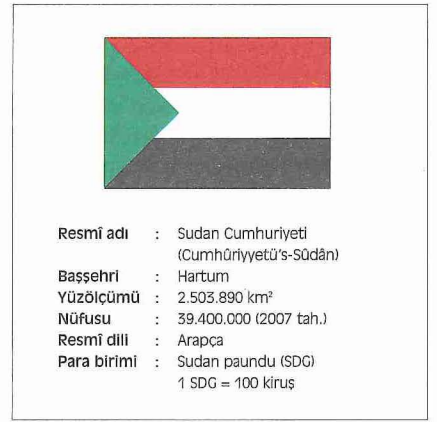
Kapladığı alan bakımından Afrika'nın en büyük ülkesidir. Doğudan Kızıldeniz ve Etiyopya, güneyden Kenya, Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, güneybatıdan

Orta Afrika Cumhuriyeti, batıdan Çad, kuzeybatıdan Libya ve kuzeyden Mısır'la çevrili olan ülkenin yüzölçümü 2.503.890 km², nüfusu 39.400.000 (2007 tah.), resmî adı Sudan Cumhuriyeti (Cumhûriyyetü's-Sûdân), başşehri Hartum (2.900.000), diğer önemli şehirleri Port Sudan (308.000), Ubeyyid (228.000), Niyâlâ (220.000), Vedmedenî (212.000), Kadârif (185.000), Kûstî (172.000), Fâşir (141.000) ve Cüneyne'dir (127.000). Resmî dil Arapça ise de farklı yerel diller ve İngilizce de konuşulur.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Sudan büyük ölçüde ortalama yükseltisi 300-600 m. arasında değişen düzlüklerden meydana gelmektedir. Kuzeydoğusunda, batısında ve güneyinde ortalama 1000 m. yüksekliğindeki dağlar yer alır. Ülkenin en yüksek yeri güneyde Uganda sınırında bulunan Kinyeti dağıdır (3187 m.). Sudan için akarsu sisteminin % 77'sini toplayıp Akdeniz'e taşıyan Nil nehrinin büyük önemi vardır. Nehrin yukarı çığırını oluşturan Mavi Nil Etiyopya'dan, Beyaz Nil Uganda'dan gelir ve bunlar Hartum yakınlarında birleşir. Altı büyük çağlayanın dördü Hartum ile Mısır sınırı arasındadır. Ülkenin kuzeyini Nil'in ikiye ayırdığı çöl alanı teşkil eder. Bu alanın doğuda kalan yarısı Kızıldeniz kıyısına kadar uzanan Nûbe (Nûbye) çölü olarak bilinir; batıda kalan kısmı ise Libya çölünün bir parçasını meydana getirmektedir.

Yıllık ortalama sıcaklıklar en kuzeydeki Vâdiİhalfa'da 26 °C, Hartum'da 30 °C ve gü-

neydeki Cuba'da 27,5 °C dolayındadır. Çöllerde kışın sıcaklık 5 °C'nin altına düşmezken yazın 44 °C'nin üzerine çıkar. Kuzeydeki çöl bölgesinde 75 milimetreye ulaşmayan yağışlar güneye doğru gittikçe nisankasım döneminde yarı çöl alanında 75-300 ve savanlarda 300-1500 mm. arasında değişmekte, daha güneyde günlük alanlarda ise 1500 milimetrenin üzerine çıkarak buralarda farklı iklim bölgeleri oluşturmaktadır. Ülkede yıllarca süren kuraklıklara ve bazı yıllarda büyük sellere yol açan düzensiz bir yağış rejimi görülmekte, bu sebeple büyük bir kısmında susuzluk problemi yaşanmaktadır. Veriler, yağıştaki azalmanın 1980'lerden itibaren daha büyük boyutlara ulaştığını göstermekte ve halen Sudan'ın en büyük çevre sorununu kuraklık teşkil etmektedir. İklim bakımından ortaya çıkan farklılıklara bağlı olarak kuzeyle güney arasında bitkiler de çok farklı biçimde gelişmiştir. Kuzeyde daha çok çöl formasyonu, güneyde tropikal ormanlar görülür. Bu iki uç arasında kademeli bir geçiş söz konusudur. Ülkenin hemen hemen ortasında bulunan Duveym'in kuzeyinde yağış miktarının azalması ve araya kurak dönemin girmesiyle savanlar tropikal ormanlara komşu olur; akarsuların yakınında genellikle galeri ormanları ortaya çıkar. Güneyde daha ziyade, yağışın miktarına göre içinde çok yıllık veya bir yıllık otsu bitkilerin yer aldığı ağaçlı savanlar yayılış gösterir. Onların güneyinde yağışın ve yükseltinin fazlaştığı yerlerde tropikal ormanlar yaygındır ve bu ormanlar Sudan'ın ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Bunların dışında odun ve kereste üretiminin yanında Arap zambkı gibi ağaç ürünlerinin elde edildiği çeşitli plantasyonlar ekonomiye katkı sağlamaktadır. % 70'i

Sudan

